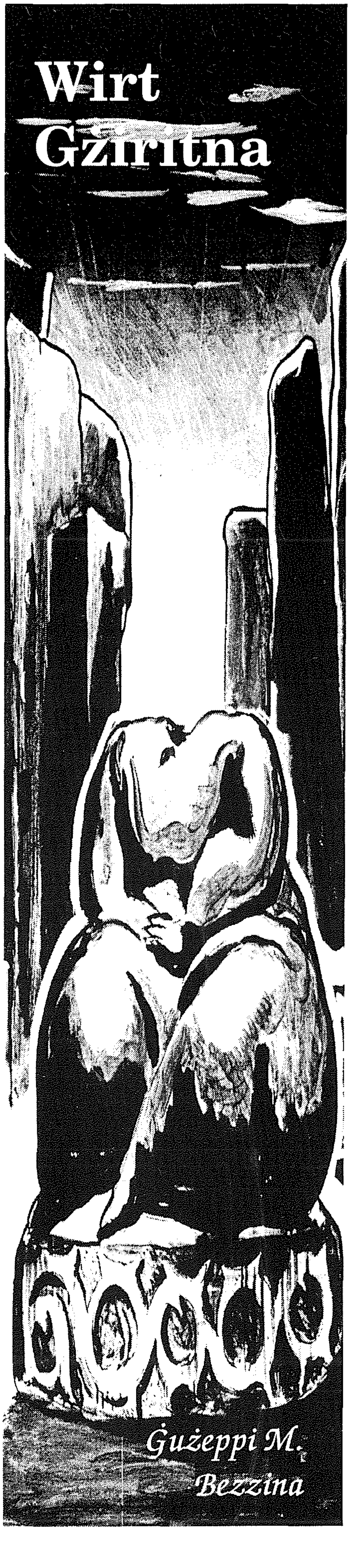

IL-MUŻEW TAL-FOLKLOR
(It-Tieni Parti)

Il-bir tax-xewqat

Minn hawn wieħed jidħol fi speċi ta' kuritur żgħir li fih hemm bir ieħor. Dan huwa bir niexef, f'forma ċilindrika. It-turisti biddlu dan il-bir f'bir tax-xewqat tajba. In-nies titfa' xi biċċa tal-flus u tagħmel ix-xewqa tagħha. Min jaf kemm iseħħu minn dawn ix-xewqat? Insomma kultant, ġeneralment fi żmien il-festi tal-Milied, il-flus jinġabru u jingħataw għall-karità.

Għodod agrikoli

F'dan il-kuritur hemm għall-wiri għadd ta' għodod tal-bdiewa bħal ngħidu aħna: il-midra, il-luħ, il-furkettun, il-kruċ, l-imgħażqa, ix-xatba, il-lexxuna, iz-zappuna u l-fiesa. Fuq in-naħa l-oħra tal-kuritur insibu karrettun ta' l-injam żarmat u naraw ukoll il-barda jew ix-xedd flimkien mal-pannell u l-maħanqa għall-bhima li kienet tiġbed il-karrettun.

Il-mitħna tal-miexi

Is-sular t'isfel jispiċċa fl-ikbar kamra tal-mużew kollu, dik tal-mitħna tal-miexi. Tissejjaħ hekk għaliex din it-tip ta' mitħna kienet iddur bil-ġbid tal-bhima li kienet tkun marbuta mal-miġbed tal-mitħna. Dawn l-imtieħen huma ħafna eqdem mill-imtieħen tar-riħ, u peress illi kienet miġbuda minn bhima, kienet taħdem dejjem mhux bħal tar-riħ li kienet tiddependi mir-riħ u mill-burdata tiegħu. Il-bhima kienet tkun xi bagħal jew xi debba peress li riedet tkun b'saħħitha mhux ħażin. Fil-fatt anke llum ngħidu għal xi ħadd li jkun mibni b'saffejn "*Qisu bagħal ta' mitħna*", għalkemm kulltant nużaw din l-espressjoni f'sens differenti meta ma nżidux "*Alla jbierku*".

Mela fin-nofs tal-kamra nsibu l-mitħna, li m'hix dik oriġinali. Din hija mibnija l-parti l-kbira minn ġebel, njam u ftit ħadid. Il-ġebla ta' fuq, dik tonda, li ddur biex tisħaq l-qamħ jew il-maħlut u ġġibu dqiq, hija magħmula minn ġebla tal-lava, li kienet tiġi mpurtata minn Sqallija, peress li fil-Gżejjer Maltin m'għandniex ġebel volkaniku. Din il-ġebla hija maqsuma f'ħames biċċiet biex tkun tista' tinġarr b'inqas tbatija, imbagħad il-biċċiet kienu jintrabtu flimkien b'ċinturin tal-ħadid. Kienet tintuża din il-ġebla jew inkella ġebla tal-qawwi peress li dawn ma jitfarrkux bħalma tagħmel il-ġebla tal-franka. Il-ġebla ta' fuq qegħda fuq il-ġebla ta' taħt, li qisa mejda tal-ġebel. F'nofs din il-mejda hemm ħofra li minnha tgħaddi l-laqqata li f'dan il-każ hija tal-ħadid, li fuqha qegħda sserraħ il-ġebla ta' fuq. Il-laqqata tingrana ruħha mad-dawwara, dik ir-rota ta' l-injam kollha ngranaġġi li tinsab kważi ċatta mal-qiegħa tal-art. F'nofs id-dawwara hemm ingastat arblu kwadru li jibqa' tiela sas-saqaf fejn fir-ras tiegħu hemm puntell li huwa mdaħħal ġo tavlun biex ikun jista' jdur bla ma' jaqa'. Minn kważi nofs l-arblu ħiereġ il-miġbed li miegħu tkun marbuta l-bhima li ddawwar kollox. Fuq il-ġebla ta' fuq hemm id-delu li fih jintefa' l-qamħ jew il-maħlut u minnu jibda nieżel bil-mod il-mod fit-toqba tan-nofs biex jintaħan u jsir dqiq. Fil-ġenb tal-mejda kienet titqiegħed xkora biex tilqa' d-dqiq.

Mal-ħitan ta' din il-kamra nsibu għeriebel ta' kull daqs maħdumin mill-ġlud ta' l-annimali, partijiet minn imtieħen tal-miexi, karrettun ieħor għall-ġarr tal-ġebel, imħaret taż-żewġ u tal-wieħed u għatla biex inaddfu

biha s-sikka tal-moħriet. Insibu wkoll żewġ imtieħen żgħar tal-idejn li l-aħħar li ntużaw kien matul l-aħħar gwerra. Fl-art hemm romblu tal-franka għat-tballit tal-art meta kienu jippreparawha fi żmien id-dris. Naraw ukoll magna għat-tfesdiq tal-qamħ li dari konna nilmħu fl-egħlieqi tagħmel ix-xogħol fil-bidu tas-sajf. Kont tara familji sħaħ jgħinu lil xulxin fi żmien il-ħsad u żmien id-dris. Ix-xogħol tad-dris kien jibqa' sejjer sa bil-lejl biex jeħilsu u fl-istess ħin jiskansaw is-sħana ta' matul il-ġurnata.

Żewġ turġien

Hekk kif wieħed jibda' tiela' fuq mit-taraġ li jinsab fl-intrata, f'nofsu fuq il-lemin, jilmaħ il-maħżna, fejn kien jinħażen l-ikel għall-bżonnijiet tal-familja. Illum naraw fil-maħżna żewġ inħasi kbar tal-fuħħar li kienu jinġiebu mit-Tuneżija u li kienu jkunu mimlija biż-żejt. Jidhru ukoll xkejjer li fihom kienu jerfgħu l-patata, basal u dqiq. Fuq ir-riħ tat-taraġ, fuq ġenb ta' ħnejja, maġenb din il-maħżna hemm skultura tad-Duluri fil-ġebla maltija. Kif wieħed jinnota din ix-xbieha kienet imdawwra b'pittura dekorattiva.

Kif dak li jkun jitla' f'ras it-taraġ jilmaħ pjanta tal-post kif ukoll l-istorja tad-dar li fiha bħalissa qed nagħmlu din il-mawra. Fuq ix-xellug hemm taraġ ieħor, did-darba ta' l-injam. F'nofs dan it-taraġ, hemm mdaħħla fil-ħajt, żewġ armarji bħalma wieħed isib f'ħafna mid-djar antiki. Fihom hemm esebiti buġija tal-metal li kienet tintuża biex iżżomm ix-xema' u hemm ukoll imnara tal-fuħħar. Din kienu jpoġġu fiha musbieħ ġol-ftuħ li hemm f'nofsha biex meta joħorġu barra ma jintefiex.

Id-dar tas-servitù

Minn hawn wieħed isib ruħu f'setaħ żgħir. Fil-ħajt ta' fuq il-lemin kif ukoll dak faċċata tiegħu

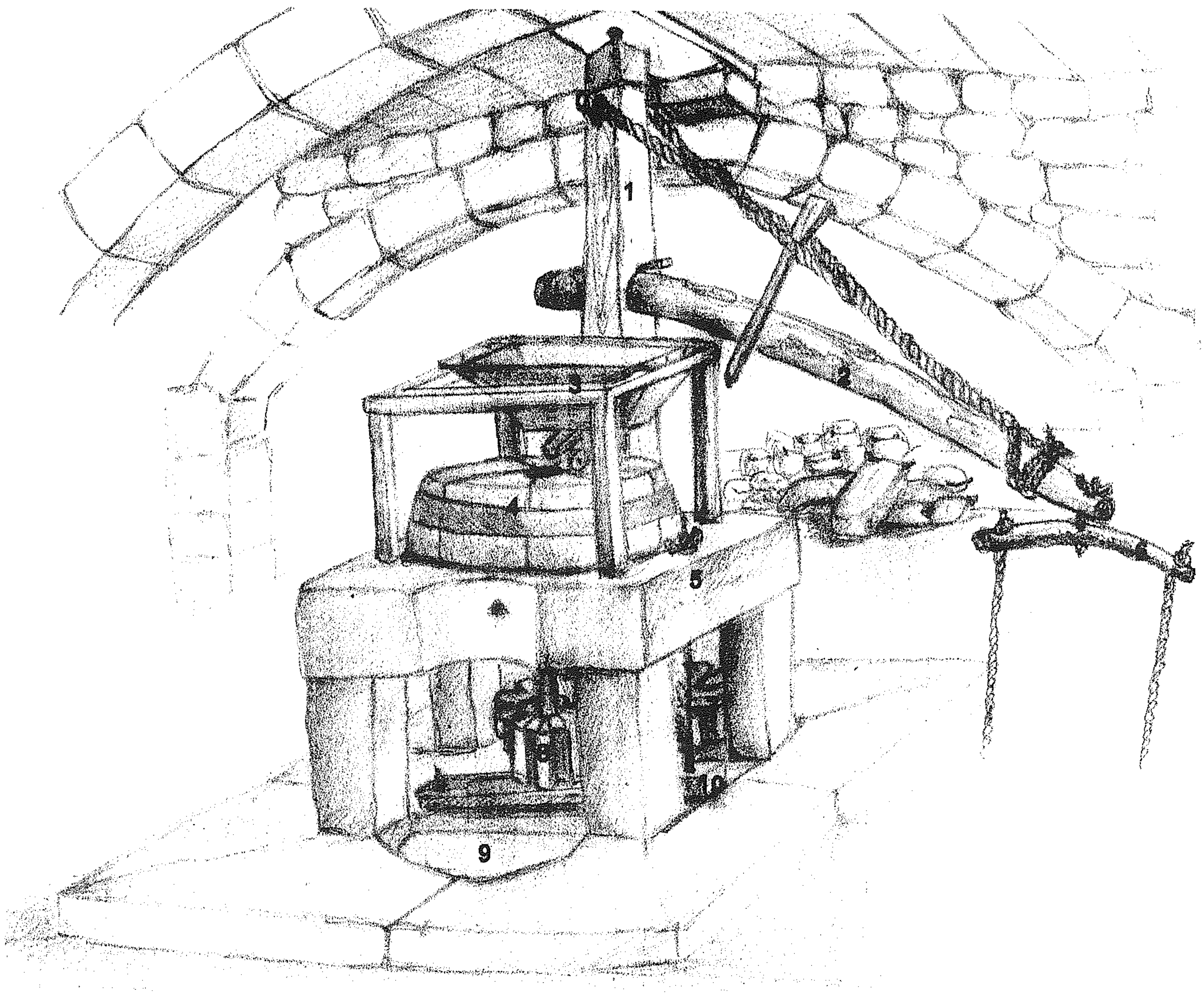

1. **Arblu**
2. **Miġbed**
3. **Delu**
4. **Ġebla ta' fuq**
5. **Ġebla ta' taħt jew mejda**
6. **Madmad**
7. **Dawwara**
8. **Laqqata**
9. **Post għax-xkora**
10. **Reġistru**

hemm it-toqob tal-barumbari li fihom kienu jitrabbew il-ħamiem. Dan it-tajr ma kienx jitrabba għall-gost biss, imma, aktar biex il-familja ssib xi par bċieċen għall-borma. Hawn min jgħidlek li ebda laħam ma jagħmel ftit meraq tal-brodu tajjeb daqs dak tal-bċieċen.

Il-kmamar li jiffurmaw din il-parti tal-Mużew jidhru li huma differenti mill-kumplament tad-dar. Fil-fatt il-kmamar huma iżgħar fil-kobor, is-soqfa huma iktar baxxi, u huma wkoll aktar umdi. Dan kollu juri li din il-parti kienet okkupata mis-servitù tal-familja.

Il-ħdim tal-ħajt

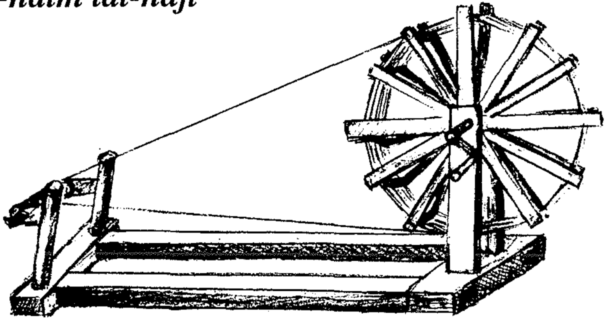

Raddiena ta' l-għażel tat-tajjar

Fil-ktieb tiegħu *"Xogħol u Snajja ta' l-Imgħoddi"*, Ġużè Galea jikteb hekk dwar ix-xogħol tat-tajjar: *"Ix-xogħol tal-qoton kien iħaddem ħafna nies: dawk li jiżirgħuh, dwak li jigbruh, dawk li jaħilġuh, dawk li jdoqquh, dawk li jreddnuh u dawk li jinsġuh...*

It-tajjar jindaqq biex jinbaram fi ħjut aktar malajr u sewwa. Aktar ma t-tajjar jindaqq tajjeb, aktar jinbaram fi ħjut irqaq u fini u twal għalhekk aktar jintisġu drappijiet sħaħ u sbieħ...

Id-daqqaq kien joqgħod bil-qiegħda fuq banketta baxxa quddiem għarma tajjar maħluġ; b'idu x-xellugija kien iżomm id-deffa li magħha kellha mwaħħla lasta twila jew qaws. Il-watar min-naħa waħda kien marbut ma' ras il-lasta, u min-naħa l-oħra kien jgħaddi minn fuq il-pinna tad-deffa u jintrabat ma' l-ilġiem taħt id-deffa; b'dak l-irbit l-watar kien ikun miġbud u ssikkat qisu korda ta' arpa. Il-lasta kienet imwieżna b'lenza mal-għakkies magħmul minn xi tnax il-qasba weqfin u marbutin flimkien... id-daqqaq b'idu l-leminija kien iżomm iċ-ċikk, biċċa għuda romblija daqs xiber, dejqa fin-nofs mnejn tinħakem u tispiċċa fuq u isfel f'żewġ irjus imdawrin b'ħanek.

Id-daqqaq kien jagħti bil-ħeffa daqqa wara l-oħra bil-ħanek ta' ras iċ-ċikk fuq il-watar u kif dan jibda jivvibra jgħaddih ħafif ħafif ma' wiċċ il-għarma tal-maħluġ u bit-tregħid tal-watar minnufih jintifex, jitfettaħ u jeħfief, jitpaħpaħ u jirtab; kull erba' jew ħames daqqiet biċ-ċikk id-daqqaq kien jagħti oħra aktar qawwija biex il-watar aktar jitheżheż u jwaddab it-tajjar imdaqqaq fil-ġenb."

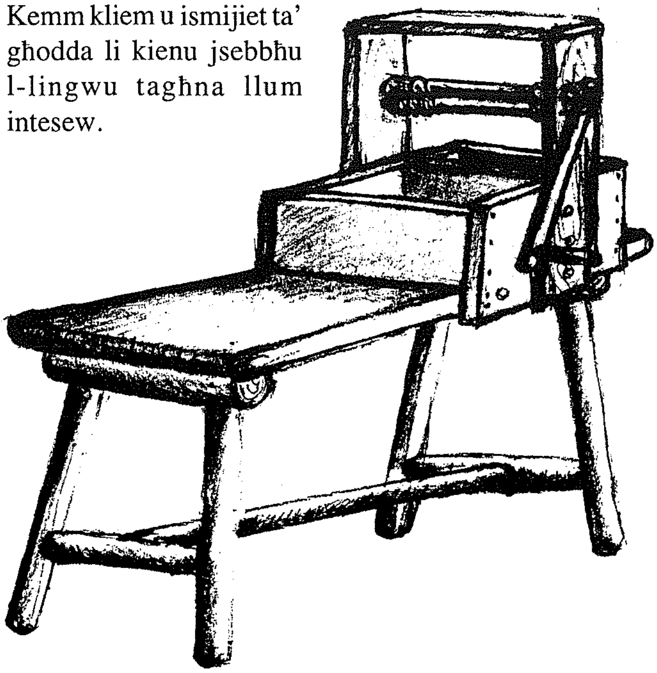

Kemm kliem u ismijiet ta' għodda li kienu jsebbħu l-lingwu tagħna llum intesew.

Magna tal-Ħalġ tat-tajjar
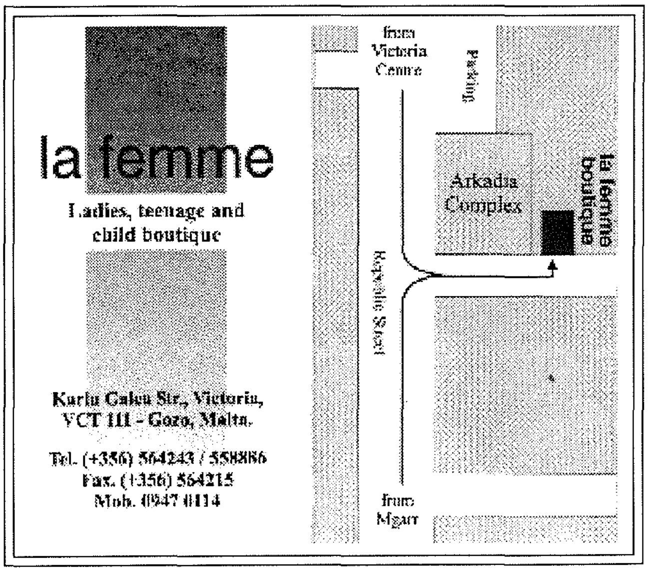
Fl-ewwel kamra nsibu għall-wiri għodod li għandhom x'jaqsmu max-xogħol tal-ħajt. Fl-art hemm tliet imkabeb ta' daqs differenti li fuqhom kienu jitkebbu l-marelli tat-tajjar u tas-suf. Hemm ukoll ir-raddiena tal-ħalġ li biha kienu jifirdu ż-żerriegħa minn mal-qoton. Insibu wkoll raddiena akbar li xogħolha kien li taħdem l-imsierek tat-tajjar, imbagħad imdendel mis-saqaf hemm miżien bil-kfief tal-ġummar u mraqqa' bid-drapp tax-xkora, li bih kienu jiżnu l-qoton. Fil-ħitan hemm armarji oħra li juru pasturi jagħmlu xogħol marbut mas-sengħa tal-ħajt. Il-pasturi juru wieħed jaħleġ il-qoton, oħra tagħżel it-tajjar u mara oħra tkebbeb it-tajjar f'marelli waqt li hemm mara oħra taħdem il-bizzilla. Dawn qegħdin flimkien ma' għodod li kienu jintużaw f'din is-sengħa bħal imgħażel, raddiena taċ-ċumbini u ċumbini.